

УДК 373.5.016:821(100):27-23

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/86-4-20>**Юлія СИРОТА,***orcid.org/0000-0002-4259-0390*

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри загального мовознавства та іноземних мов

Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

(Полтава, Україна) *yulia_syrota@yahoo.com***Віктор ЧЕРНИШОВ,***orcid.org/0000-0002-0960-8464*

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри загального мовознавства та іноземних мов

Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

(Полтава, Україна) *chernyshov.v@nupp.edu.ua*

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ БІБЛІЇ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ

Стаття присвячена питанню методики викладання Біблії на уроках зарубіжної літератури. Порівняно зовсім недавно біблійні тексти не були предметом вивчення в школі. У зв'язку з цим, вчителів, який сформувався в епоху атеїзму і недостатньо добре ознайомлений з книгами Нового і Старого Заповіту, може бути складно вести бесіди на біблійні теми. Водночас, знання Святого Письма є вкрай важливим на уроках літератури, оскільки біблійні тексти є ключовими, основоположними, такими що лягли в основу більшості літератур світу. Адже і розуміння багатьох творів світової літератури не буде повним і правильним без звертання до їхнього біблійного контексту. Тому питання про те, як слід вивчати Біблію на уроках зарубіжної літератури в школі є досить актуальним. Аналіз досліджень з цієї теми показав, що конкретних порад щодо використання певних методів чи прийомів під час вивчення Біблії обмаль. Більшість авторів звертається до аналізу текстів Біблії, веде пошук біблійних тем та образів в літературі українській або зарубіжній або вдається до переказу окремих сюжетів Святого Письма. Натомість не вистачає конкретних методичних порад вчителів щодо ведення уроків зарубіжної літератури з вивчення Біблії. Мета статті – визначити можливу траєкторію вивчення Біблії на уроках всесвітньої літератури, розкрити методи та прийоми її викладання. Автор статті доводить необхідність звертання до елементів текстуального та компаративного аналізу, а також до інтерактивних, ігрових, проєктних технологій, запроваджувати творчі завдання, зокрема написання творів -роздумів. Автор статті переконана, що робота з Біблією на уроках літератури не повинна зводитися до сухого викладу фактів і коментарів окремих розділів чи рядків, не повинна також вона замінювати елементи уроків Закону Божого. Завдання вчителя полягає не в тому, щоб учні знали напам'ять уривки з Біблії, і не в тому, щоб перетворити школярів на християн, а в тому, щоб діти зрозуміли, що Біблія – одне з головних джерел духовного розвитку людства, джерело вічних образів та тем, основа європейської культури і літератури та розвитку думки сучасної людини.

Ключові слова: Біблія, методика, методи, прийоми.

Yulia SYROTA,*orcid.org/0000-0002-4259-0390*

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of General Linguistics and Foreign Languages

National University «Yury Kondratyuk Poltava Polytechnic»

(Poltava, Ukraine) *yulia_syrota@yahoo.com***Victor CHERNYSHOV,***orcid.org/0000-0002-0960-8464*

PhD in Philosophy, Associate Professor,

Associate Professor at the General Linguistics and Foreign Languages Department

National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

(Poltava, Ukraine) *chernyshov.v@nupp.edu.ua*

METHODS OF STUDYING THE BIBLE AT FOREIGN LITERATURE CLASSES IN SCHOOL

The article is devoted to the issue of methods of teaching the Bible in foreign literature classes. Relatively recently, biblical texts were not a subject of study at school. In this regard, it may be difficult for a teacher who was formed in the

era of atheism and is not well acquainted with the books of the New and Old Testaments to conduct discussions on biblical topics. At the same time, knowledge of the Holy Scriptures is extremely important in literature classes, as biblical texts are key, fundamental texts that formed the basis of most of the world's literature. Indeed, the understanding of many works of the world literature will not be complete and correct without reference to their biblical context. Therefore, the question of how the Bible should be studied in foreign literature classes at school is quite relevant. An analysis of studies on this topic has shown that there are no specific recommendations on the use of certain methods or techniques in studying the Bible. Most authors turn to the analysis of Bible texts, search for biblical themes and images in Ukrainian or foreign literature, or resort to retelling individual stories from the Holy Scriptures. However, there is a lack of specific methodological advice for teachers on how to teach foreign literature lessons on the Bible. The purpose of the article is to determine a possible trajectory of studying the Bible in world literature classes, to reveal methods and techniques of its teaching. The author of the article argues for the need to use elements of textual and comparative analysis, as well as interactive, game, and project technologies, and to introduce creative tasks, including writing reflective essays. The author of the article is convinced that working with the Bible in literature lessons should not be reduced to a dry presentation of facts and commentaries on individual chapters or lines, nor should it replace elements of the lessons of the Law of God. The task of the teacher is not to make students know passages from the Bible by heart, nor to turn students into Christians, but to make children understand that the Bible is one of the main sources of spiritual development of mankind, a source of eternal images and themes, the basis of European culture and literature and the development of modern thought.

Key words: Bible, methodology, methods, techniques.

Постановка проблеми. Більшість програм із зарубіжної літератури, так само, як і з української літератури, забезпечують для учнів унікальну можливість познайомитися з найвеличнішою Книгою світу – Біблією. Книгою, назву якої ми пишемо з великої літери, Священною Книгою для треті жителів планети. Порівняно зовсім недавно біблійні тексти не були предметом вивчення в школі. У зв'язку з цим, вчителів, який сформувався в епоху атеїзму і недостатньо добре ознайомлений з книгами Нового і Старого Заповіту, може бути складно вести бесіди на біблійні теми. Водночас, знання Святого Письма є вкрай важливим на уроках літератури, оскільки біблійні тексти є ключовими, основоположними, такими що лягли в основу більшості літератур світу. Адже і розуміння багатьох творів світової літератури не буде повним і правильним без звертання до їхнього біблійного контексту. Як справедливо зазначає Віра Сулима, дослідниця зв'язків Біблії та української літератури, «знайомство учнів та студентів з Біблією є обов'язковим, адже це – повернення до духовних основ, шлях пізнання історії і культури народів світу...» (Сулима, 1998:3-4). Тому питання про те, як слід вивчати Біблію на уроках зарубіжної літератури в школі є досить актуальним.

Аналіз досліджень. Проблеми вивчення біблійних текстів на уроках літератури, української або зарубіжної, широко висвітлені у статтях вітчизняних дослідників. Зокрема, це питання розглядали С. Абрамович (Абрамович, 2002, 2015), М. Борецький (Борецький, 1996), Л. Куценко (Куценко, 1999), О. Ніколенко (Ніколенко, 1998), А. Пастухова (Пастухова, 2004), В. Сулима (Сулима, 1998), В. Шевчук (Шевчук, 1991) та ін. Більшість цих авторів звертається до аналізу текстів Біблії, веде пошук біблійних тем та образів в літературі українській чи зарубіжній або вдається

до переказу окремих сюжетів Святого Письма. Натомість не вистачає конкретних методичних порад вчителів щодо ведення уроків зарубіжної літератури з вивчення Біблії.

Мета статті – визначити можливу траєкторію вивчення Біблії на уроках всесвітньої літератури, розкрити методи та прийоми у викладанні Біблії на уроках зарубіжної літератури в школі.

Виклад основного матеріалу. Питання про те, як слід вивчати Біблію на уроках літератури досить важливе. Чи це «звід літературних форм та жанрів літератури часу від XII століття до нашої і до IV нашої ери», як вважає В. Шевчук (Шевчук, 1991:73), чи це «головна культова книга християнської релігії», як називає її Л. Куценко (Куценко, 1999:6), чи це пам'ятка літератури різних народів, культурологічна спадщина світу чи духовна скарбниця людства?

Відповідь на це питання дасть вчителів основний ключ до розробки системи уроків з вивчення цієї Книги. На жаль, в програмах на вивчення Біблії виділяється лише 3-4 уроки на весь шкільний курс. Тому перед вчителем стоїть складне завдання – правильно розподілити час і виокремити ті теми та сюжети, які є найважливіші на певному віковому етапі.

Зазначимо, що в деяких модельних програмах, на жаль, взагалі Біблія не представлена (Ніколенко, 2023). Не зрозуміло з чим пов'язано таке ігнорування авторами програм, адже уроки літератури для багатьох дітей, можливо, дають єдиний шанс дізнатися про існування цієї дивовижної Книги, що вчить тим духовним законам, яким слід дотримуватися кожній людині.

Вважаємо, вивчення Біблії є вкрай необхідним в курсі зарубіжної літератури, оскільки літератури різних країн наповнені біблійними образами, темами, мотивами. Як справедливо зазна-

чають вчені, Біблія є інтертекстом нашої культури (Абрамович, 2:37), тому не дивно, що вона є джерелом інтертекстуальності для художньої літератури. Можна навести ряд творів, що вивчаються за шкільною програмою, які мають інтертекстуальні та контекстуальні зв'язки з книгами Старого та Нового Заповіту. Зокрема, поема «Каїн» Дж.Байрона, роман «Життя і незвичайні та дивовижні пригоди Робінзона Крузо» Даніеля Дефо, роман «Полліанна» Елеанор Портер, казка «Снігова королева» Г.Х.Андерсена, «Різдвяна пісня в прозі» Чарльза Дікенса, драми Уільяма Шекспіра, новела «Дари волхвів» О. Генрі, «Собор Паризької Богоматері» Віктора Гюго, «Джейн Ейр» Шарлотти Бронте, філософсько-фантастична поема «Божественна комедія» Данте Аліґ'єрі, «Свята ніч» Сельми Лагерлеф та багато інших. Гадаємо, учні достеменно не зможуть досягнути, скажімо, образ байронівського Каїна, не знаючи нічого про Каїна зі Старого Заповіту. В багатьох художніх творах є звернення до текстів Святого Письма, як, наприклад, у «Сніговій королеві» Кай і Герда співають молитву із книги Псалмів Давида, а в кінці казки Герда перемагає чудовиськ, читаючи молитву «Отче наш...». Звісно, в радянські часи цензура прибирала всі ці місця і тодішній читач не мав змоги досягнути авторський задум у всій повноті. Але сьогодні така можливість є і починати треба з Біблії.

У зв'язку з цим, виникає питання про вік, коли варто вносити в програму вивчення Біблії в школі. У більшості сучасних програмах це 6 клас, тоді як, вважаємо, діти можуть сприймати біблійні сюжети ще раніше. Було б корисно виокремити години для вивчення Біблії і в 5 класі, адже це дасть гарне підґрунтя для подальшого опанування творів світової класики, яка, як вже ми довели вище, наповнена Євангельськими смислами, біблійними образами та мотивами. Наприклад, у «Пригодах Пінокіо» Карло Коллоді маленькі читачі зможуть побачити притчу Христа про блудного сина. Гадаємо, завдання вчителя допомагати учням проводити такі паралелі, навчаючи таким чином також і компаративному аналізу літератури.

Виокремимо також твори зарубіжної літератури, які поза біблійним контекстом взагалі втрачуть свою головну ідею (Сирота, 2024:125). Так, наприклад, цикл романів К.С.Льюїса побудований на алюзіях та ремінісценціях зі Святого Письма, і не знаючи біблійних сюжетів, учень не зможе правильно зрозуміти художній намір письменника.

Наведені нами приклади свідчать про те, що на уроках зарубіжної літератури Біблію варто розглядати не лише текстуально, але і в контексті світо-

вої літератури. В більшості сучасних хрестоматій з курсу зарубіжної літератури пропонуються сухі перекази біблійних текстів та огляд структури Біблії. На нашу думку, необхідно відмовитися від таких переказів, які можуть спотворювати оригінальні тексти та звернутися до текстуального аналізу уривків з книг Старого чи Нового Заповітів. Біблія – це духовна скарбниця людства. Вона містить ті духовні закони, про які потрібно розповідати дітям, адже це ті духовні і моральні закони, без яких не можливий нормальний розвиток суспільства. Тому стверджуємо, що необхідно поєднувати кілька методів вивчення Біблії, а не йти одностороннім шляхом.

Щодо прийомів роботи з Біблією, вони не повинні обмежуватися «словом вчителя», слід надавати перевагу методу евристичної бесіди та веденням дискусій за прочитаними біблійними уривками з обговоренням порушених у них моральних проблем, та порівняння окремих біблійних образів та мотивів у інших творах світової літератури та фольклору. Наприклад, можемо запропонувати учням проаналізувати історію про Каїна і Авеля, використовуючи біблейський текст, аналізуючи його у співставленні з давньоримським міфом про Ромула і Рему; показати дітям, що всі народи роздумували на тему братовбивства та порівняти ці уявлення з біблійними. Такий компаративний підхід дозволить формувати критичне мислення школярів.

Обов'язковими мають стати виконання творчих завдань, написання творів-роздумів на тему окремих біблійних тем чи сюжетів, наприклад на тему однієї з притч Христа, або на висловлювання з Нагорної проповіді. Також, важливо, як і при вивченні будь-якого твору літератури, застосовувати прийоми інтерактивних технологій (наприклад, підготувати буктрейлер або інформаційний постер на одну з книг Біблії, підготувати синквейн (сенкан) на різні біблійні теми, робота в акваріумі), ігрові технології (наприклад, урок-квест), проектні технології (створення спільного проекту у групах, наприклад, інсценізація учнями окремого епізоду Біблії, скажімо, однієї з біблійних притч), що значно підвищить інтерес учнів до вивчення Святого Письма та зробить навчальний процес для них привабливим.

Висновки. Таким чином, робота з Біблією на уроках літератури не повинна зводитися до сухого викладу фактів і коментарів окремих розділів чи рядків, не повинна також вона замінити елементи уроків Закону Божого. Завдання вчителя полягає не в тому, щоб учні знали напам'ять уривки з Біблії, і не в тому, щоб перетворити школярів на християн, а в тому, щоб діти зрозуміли, що

Біблія – одне з головних джерел духовного розвитку людства, джерело вічних образів та тем, основа європейської культури і літератури та розвитку думки сучасної людини. Тому при вивченні Біблії на уроках зарубіжної літератури рекомендуємо звертатися до елементів текстуального та компаративного аналізу, а також до інтерактивних,

ігрових, проектних технологій. Оскільки Біблія – це особлива книга, наповнена особливими смислами, а значить і з високим потенціалом до розвитку духовності людини, тому на уроках необхідно проводити дискусії та давати творчі завдання, які допоможуть учням осмислити важливі «вічні» питання про сенс буття людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович С. Д. Сакральні книги людства як об'єкт вузівського та шкільного вивчення. *Питання літературознавства*. 2002. Вип. 9. С. 226–228.
2. Абрамович С. Д. Статус Біблії як «Книги книг» (сакральний текст як інтертекст культури). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Бібліотекознавство. Книгознавство*. 2015. Вип. 4. С. 29–40.
3. Антофійчук В. Біблія і українська література ХХ століття: історико-літературні аспекти. *Літературознавство: V конгрес Міжнародної асоціації україністів*. Чернівці, 2003. Кн. 2. С.191–195.
4. Бетко І. П. Рецепція Біблії в українській поезії: деякі історико- і теоретико-літературні аспекти дослідження. *Питання літературознавства*. 1995. Вип. 2. С. 31–41.
5. Борецький М.І. „Сія книга вічна...” (Матеріали до уроків, присвячених вивченню Біблії). *Відродження*. 1996. №4. С.31–37.
6. Кудченко Л. Час вчитися любити: Біблія на уроках літератури. Кіровоград: Степова Еллада, 1999. 56 с.
7. Ніколенко О. М., Ісаєва О. О., Клименко Ж. В., Мацевко-Бекерська Л. В., та ін. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (у редакції 2023 року) URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/27.11.2023/Zar.lit.5-6-kl.Nikolenko.ta.in.27.11.2023.pdf>
8. Ніколенко О.М. Основні ідеї і структура Біблії. *Зарубіжна література в навчальних закладах*. 1998. №5. С. 32–33.
9. Пастухова А. Викладання Біблії як концептуальної першоджерельної інстанції. *Українська мова і література*. 2004. №5. С.38–39.
10. Сирота Ю., Комлик Н. Християнський контекст казки К.С. Льюїса «Хроніки Нарнії: Остання битва». *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 76, том 3, 2024 С. 124–129.
11. Сулима В. Біблія і українська література: Навч. посібник. К.: Освіта, 1998. 400 с.
12. Шевчук В. Як би я викладав уроки Біблії в середній школі. *Слово і час*. 1991. № 1. С.72 – 79.

REFERENCES

1. Abramovych S. D. (2002) Sakralni knyhy liudstva yak ob'ekt vuzivskoho ta shkilnoho vyvchennia. [The Sacred Books of Humanity as an Object of University and School Study] *Pytannia literaturoznavstva*. Vyp. 9. 226–228. [in Ukrainian].
2. Abramovych S. D. (2015) Status Biblii yak «Knyhy knyh» (sakralnyi tekst yak intertekst kultury). [The Status of the Bible as a 'Book of Books' (sacred text as an intertext of culture)] *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Serii : Bibliotekoznavstvo. Knyhoznavstvo*. Vyp. 4. 29–40. [in Ukrainian].
3. Antofichuk V. (2003) Bibliia i ukrainska literatura KhKh stolittia: istoryko-literaturni aspekty. [The Bible and Ukrainian Literature of the Twentieth Century: Historical and Literary Aspects] *Literaturoznavstvo: V konhres Mizhnarodnoi asotsiatsii ukrainistiv*. Chernivtsi, Kn.2. 191–195. [in Ukrainian].
4. Betko I. P. (1995) Retseptsiia Biblii v ukrainskii poezii: deiaki istoryko- i teoretyko-literaturni aspekty doslidzhennia. [Reception of the Bible in Ukrainian poetry: some historical and theoretical and literary aspects of the study *Voprosy literatury*] *Pytannia literaturoznavstva*. Vyp. 2. S. 31–41. [in Ukrainian].
5. Boretskyi M.I. (1996) „Siia knyha vichnaia...” (Materialy do urokiv, prysviachenykh vyvchenniu Biblii). [‘This is the eternal book...’ (Materials for lessons on the study of the Bible)] *Vidrodzhennia*. №4. S. 31–37. [in Ukrainian].
6. Kutsenko L. (1999) Chas vchytysia liubyty: Bibliia na urokakh literatury. [Time to learn to love: The Bible at the literature lessons] Kirovohrad: Stepova Ellada. 56 s. [in Ukrainian].
7. Nikolenko O. M., Isaieva O. O., Klymenko Zh. V., Matsevko-Bekerska L. V., ta in. (2023) Modelna navchalna prohrama ‘Zarubizhna literatura. 5–9 klasy» dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity (u redaktsii 2023 roku) (avtory). [Model curriculum ‘Foreign Literature. Grades 5–9’ for general secondary education institutions (revised in 2023)] URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/27.11.2023/Zar.lit.5-6-kl.Nikolenko.ta.in.27.11.2023.pdf> [in Ukrainian].
8. Nikolenko O.M. (1998) Osnovni idei i struktura Biblii. [The main ideas and structure of the Bible] *Zarubizhna literatura v navchalnykh zakladakh*. №5.S.32–33. [in Ukrainian].
9. Pastukhova A. (2004) Vykladannia Biblii yak kontseptualnoi pershodzherelnoi instantsii. [Teaching the Bible as a conceptual primary source instance] *Ukrainska mova i literatura*. №5. S.38–39. [in Ukrainian].
10. Syrota Yu., Komlyk N. (2024) Khrystyianskyi kontekst kazky K.S. Liuisa «Khroniky Narnii: Ostannia bytva». [The christian context of the fairy tale by K.S. Lewis “The Chronicles of Narnia: The Last Battle”] *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp. 76, tom 3. S. 124–129. [in Ukrainian].
11. Sulyma V. (1998) Bibliia i ukrainska literatura: Navch. posibnyk. [The Bible and Ukrainian Literature] K.: Osvita. 400 s. [in Ukrainian].
12. Shevchuk V. (1991) Yak by ya vykladav uroky Biblii v serednii shkoli. [How would I teach Bible lessons in secondary school] *Slovo i chas*. № 1. S.72–79. [in Ukrainian].